

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

17 (26)

2017

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

NEKASDIENIŠKOS KASDIENYBĖS:

VISUOMENĖ, ISTORIJA IR GALIA

Sudarytojos NERINGA KLUMBYTĖ ir KRISTINA ŠLIAVAITĖ

THE EXTRAORDINARY EVERYDAY:

SOCIETY, HISTORY AND POWER

Edited by NERINGA KLUMBYTĖ and KRISTINA ŠLIAVAITĖ

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

LI VILNIUS 2017

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – mokslinis etnologijos ir socialinės ir kultūrinės antropologijos mokslo žurnalas. Jame spausdinami recenzuojami straipsniai, konferencijų pranešimai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas pristato mokslo aktualijas ir skatina teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Lithuanian Ethnology: Studies in Social Anthropology and Ethnology – is a peer reviewed journal of ethnology and social and cultural anthropology. It publishes articles, conference presentations, book reviews and review articles, which may be in Lithuanian or English, primarily focused on Lithuania, Central and Eastern Europe. The journal represents current debates and engages in methodological discussions.

REDAKCIŅĖ KOLEGIJA / EDITORIAL BOARD

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius / Editor-in-Chief)

Vytauto Didžiojo universitetas / Vytautas Magnus University, Kaunas, Lithuania

Auksuolė Čepaitienė

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

Jonathan Friedman

Kalifornijos universitetas / University of California, San Diego, USA

Neringa Klumbytė

Majamio universitetas / Miami University, Ohio, USA

Orvar Löfgren

Lundo universitetas / Lund University, Sweden

Jonas Mardosa

Lietuvos edukologijos universitetas / Lithuanian University of Educational Sciences, Vilnius, Lithuania

Žilvytis Šaknys

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

REDAKCIŅĖS KOLEGIJOS SEKRETORĖ / EDITORIAL ASSISTANT

Danguolė Svidinskaitė

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

Leidyklos adresas / Address of the Publisher: Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5
LT-01108 Vilnius
<www.istorija.lt>

Redakcinės kolegijos kontaktai / Editorial inquiries:
Tel. / Phone: + 370 5 262 9410
El. paštas / E-mail: etnolog@istorija.lt
vytis.cubrinskas@vdu.lt

Žurnalas registruotas / The Journal indexed in:
European Reference Index for the Humanities (ERIH)
EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Humanities International Complete, SocINDEX with Full Text
Modern Language Association (MLA) International Bibliography

Leidybą finansavo Lietuvos mokslo taryba pagal Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą (Sutartis Nr. LIP-078/2016)

TURINYS / CONTENTS

Pratarmė (<i>Neringa Klumbytė, Kristina Šliavaitė</i>)	5
Editorial (<i>Neringa Klumbytė, Kristina Šliavaitė</i>)	6

Straipsniai / Articles

Nekasdieniškos kasdienybės: visuomenė, istorija ir galia / The Extraordinary Everyday: Society, History and Power

Neringa Klumbytė, Kristina Šliavaitė

Įvadas. Nekasdieniškos kasdienybės: visuomenė, istorija ir galia	7
--	---

Tomas Vaiseta

„Kaip būk tai yra atskira valstybė“: ką reiškia būti sovietinėje psichiatrijos ligoninėje?	13
‘Like in a Separate State’: What Did it Mean to be Hospitalised in a Soviet Psychiatric Hospital? Summary	39

Neringa Klumbytė

Laiškų institucija ir kritinis pilietiškumas satyros ir humoro žurnale „Šluota“	43
The Institution of Complaints and Critical Citizenship in the Humour Journal ‘The Broom’. Summary	75

Rima Praspaliauskienė

Įvokelinti gyvenimai: sveikatos priežiūros praktika Lietuvoje	77
Enveloped Lives: Practising Health and Care in Lithuania. Summary	96

Kristina Šliavaitė

Dovanos mokytojams Lietuvos mokyklų bendruomenėse: tarp bendruomeniškumo kūrimo ir mainų	99
Gift-Giving at State Schools in Lithuania: Between Community Building and Economic Exchange. Summary	122

Mykolė Lukošienė

Ekologinis pažeidžiamumas ir kasdienės patirtys pamario krašto užliejamose teritorijose	125
Ecological Vulnerability and Everyday Experiences in the Pamarys Flooded Area. Summary	149

Maryna Bazylevych, Brittany Anderson

„Norėčiau patirt staigmeną... ką nors nesuplanuoto.“ Ukrainos jaunimo vilties vizijos.....	153
‘I Would Like to Have a Surprise ... Something Unplanned.’ Imaginaries of Hope among Young People in Ukraine. Summary	171

Fabio Mattioli

- Klasė ir kasdienybė: Makedonijos darbininkų atvejis 173
 Daily Life and Class among Macedonian Workers. Summary 190

Elana Resnick

- Protest and the Practice of Normal Life in Bulgaria 193
 Protestas ir normalaus gyvenimo praktika Bulgarijoje. Santrauka 212

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

- Gediminas Lankauskas. The Land of Weddings and Rain: Nation and Modernity in Post-Socialist Lithuania (*Neringa Klumbytė*) 215
 Monika Frėjutė-Rakauskienė, Andrius Marcinkevičius, Kristina Šliavaitė, Irena Šutinienė. Etniškumas ir identitetai Pietryčių Lietuvoje: raiška, veiksniai ir kontekstai (*Dovilė Budrytė*) 219
 Rasa Paukštytė-Šaknienė, Jonas Mardosa, Žilvytis Šaknys, Irma Šidiškienė. Šventės šiuolaikinėje vilniečių šeimoje (*Laima Anglickienė*) 222
 Skaidrė Urbonienė. Religinė liaudies skulptūra Lietuvoje XIX a. – XX a. I pusėje (*Jonas Mardosa*) 225

Konferencijos / Conferences

- Ritualinių metų darbo grupės pranešimai XIII SIEF simpoziume (*Žilvytis Šaknys*) 231
 Trečioji Balkanų ir Baltijos etnologų konferencija (*Žilvytis Šaknys*) 232
 Tarptautinė konferencija „Skirtys ir bendrumai“ (*Viktorija Serbentienė*) 235
 Etnologijos doktorantų konferencija VERITAS ETHNOLOGICA (*Jonas Tilvikas, Audronė Daraškevičienė*) 237

Sukaktys / Anniversaries

- Irenai Reginai Merkienei – 80 (*Žilvytis Šaknys*) 241

Sukaktys

IRENAI REGINAI
MERKIENEI – 80

2017 m. vasario mėnesį Lietuvos istorijos institute posėdžių salėje vyko šventinis seminaras, kartu ir profesorės Irenos Reginos Merkienės 80-ojo jubiliejaus paminėjimas. Proginis seminaras skirtas svarbiausiam etnologijos aspektui – etnografiniams lauko tyrimams. Jubiliatė skaitė pranešimą „Lietuvos istorijos instituto etnografinių lauko tyrimų kasdienybė XX a. antrojoje pusėje“. Čia ji išskėlė tikslą trumpai apžvelgti Lietuvos istorijos instituto etnografinių lauko tyrimų organizacijos, tematikos, darbo metodikos bruožus ir buitines sąlygas ekspedicijų metu. Tokio pobūdžio seminaras Lietuvoje vyko pirmą kartą. Buvo sukviesti ekspedicijų dalyviai. Susirinko ne tik įvairiais laikais lauko tyrimus vykdę etnologai, bet ir profesorės ekspedicijose dalyvavę kitų specialybių žmonės, dailininkai, vairuotojas, kolegos istorikai. Jie aktyviai dalyvavo diskusijose. Visiems įsiminė dr. Janinos Morkūnienės, prof. Ingės Lukšaitės, režisieriaus ir dailininko Rimo Driežio pasakojimai. Iš jų buvo galima suvokti, kad etnologo profesija ne tik reikalinga, bet ir sunki, netgi pavojinga, o ekspedicijų kasdienybė skiriasi nuo per masines informacijos priemones formuojamų stereotipų.

Lauko tyrimai užėmė reikšmingą I. R. Merkienės gyvenimo dalį. Kiek kitaip negu daugelis etnologų, savarankiškus tyrimus ji pradėjo ne kaime, o miesto tipo gyvenvietėje. 1962 m. ji ėmėsi daugiatautės Grigiškių miesto tipo gyvenvietės darbininkų buities ir kultūros tyrimų, 1966 m. Istorijos institute apgynė disertaciją istorijos mokslų kandidato laipsniui (dabar daktaro) gauti „Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų buitis ir kultūra 1925–1965 metais“. Tyrimai apėmė darbininkų kilmės apibūdinimus, šeimos sudėtį ir organizaciją, mitybą, gyvenamuosius namus, butų interjerą, drabužius. Interesai sparčiai plėtėsi. Netrukus publikuoti straipsniai apie linamynio talkas, bitininkystę, metodinės priemonės, skirtos rinkti medžiagą apie traukiamąją jėgą, pastatus gyvuliams laikyti, gyvulininkystę, vasaros virtuves. Plėtėsi ir tyrimų teritorija. 1966 m. ji įsitraukė į vieną reikšmingiausių Lietuvos etnologijos projektų. Pradėta rinkti medžiaga Pabaltijo žemdirbystės ir architektūros etnografiniams atlasams rengti. Manau, šie tyrimai ir lėmė tolesnes profesorės mokslinės veiklos gaires, dabartinį jos požiūrį į etnologiją. Tyrimus ji atliko ne tik Lietuvoje, bet ir Baltarusijoje,

Latvijoje, Lenkijoje. Šie tyrimai etnologei leido sukurti svarių teorinių darbų, o lauko tyrimai paremti ir archyviniais tyrimais, kurie siekė net XVI a. Daugiamečių tyrimų pagrindu 1993 m. ji apgynė pirmąją humanitarinių mokslų etnologijos habilitacinę disertaciją nepriklausomoje Lietuvoje „Gyvulių ūkis XVI–XX a.: etninės patirties ištakos“.

Šiuos tyrimus papildė papročių bei tikėjimų tyrimai ir suformuota Lietuvos etninės kultūros atlaso programa siekiant tęsti pradėtą fundamentalų Lietuvos papročių tipologinį ir struktūrinį tyrimą, siekiant nustatyti, kaip ir kokiais pavidalais lietuvių etnosas ir Lietuvos tautinės mažumos per buitines, tautines ir etnokultūrinės tradicijas įprasmino universalias bei lokalias kultūros realijas. Kaimo bendruomenės, kalendoriniai, laidotuvių papročiai, pagyvenusių žmonių padėties tyrimai ir dar daug sričių apėmė naujieji tyrimai.

Lauko tyrimams jubiliatė pasitelkdavo ir studentus bei jos 1988 m. įsteigtos Jaunojo etnografo mokyklos moksleivius. Ekspedicijoje ji kantriai aiškino etnografinių lauko tyrimų pradmenis. Kaip pripažįsta etnologo kelią universitetuose pasirinkę buvę jaunieji etnografai, jie jautėsi visa galva pranašesni už bendrakursius. Visus stebino profesorės energija, sugebėjimas bendrauti su žmonėmis, išvengti konfliktinių situacijų. Jubiliatė aktyviai rūpinosi ir metodine medžiaga, padedančia atlikti moksleivių lauko tyrimus. 1989 m. buvo išleisti etnografinių tyrimų rinkiniai *Kaimo gyvenvietė ir papročiai* ir *Lietuvos kaimo papročiai*. 1991 m. – *Kaimo papročiai ir žinija*. Juos mielai naudojo ir studentai, ir net patyrę kraštotyrininkai. 2007 m. pasirodė dar vienas, kur kas didesnės apimties etnografinių klausimynų rinkinys *Siokiadienių ir šventadienių etnografija. Etnografinių duomenų rinkimo pagrindai*. Jis skirtas tiek moksleivių, tiek ir suaugusių kraštotyrininkų etnografiniams tyrimams ir yra profesorės

bendravimo su „Versmės“ leidykla, organizuojančia lokalius tyrimus, rezultatas.

Sunku surasti mokslinei bendruomenei priklausančią žmogų, gyvenantį ne tik mokslinių idėjų akademiniame pasaulyje, bet ir atkakliai besiveržiantį už jo ribų. Sukauptą patirtį dalija jaunajam etnografui, pirmakursiui studentui, organizuoja Trijų karalių eiseną Lietuvos istorijos institute. Habilituotos daktarės, profesorės, akademikės statusas, Nacionalinės premijos laureatės vardas Irenai Reginai Merkienei netrukdė kaip lygus su lygiu bendrauti su penkiolikamečiu moksleiviu, po sunkios ekspedicijos dienos organizuoti ratelius, vakarais pasakoti šurpius nutikimus apie vaiduoklius. Savo energija ji užburdavo kitus, gebėjimas akimirksniu pavirsti mergaite, mergina padėdavo ne tik organizuoti ar atlikti lauko tyrimus, nusimesti sunkią dienos našą, bet ir įskiepyti meilę etninei kultūrai, etnologijai. Niekada jos nematėme pavargusios, nusiminusios, grįžusi iš žinių pateikėjo trykšdavo optimizmu, o tai suteikdavo papildomų jėgų ir kitiems.

Neišsenkanti jubiliatės energija lėmė mokslinių interesų gausą ir daugelį etnologijos mokslo raidai reikšmingų darbų. Penkiolika monografijų ir sudarytų leidinių, daugiau nei šimtas mokslinių straipsnių prestižiniuose leidiniuose, daugiau nei 30 pranešimų tarptautinėse konferencijose Estijoje, Moldavijoje, Suomijoje, Armėnijoje, Latvijoje, Vengrijoje, Lenkijoje, Vokietijoje ir kitur, ekspedicijų metu Lietuvoje, Latvijoje, Lenkijoje, Baltarusijoje užrašyta dešimtys tūkstančių vienetų informacijos (apie miesto tipo ir kaimo gyvenviečių architektūrą, gyventojų maistą, audinius, mezginius, gyvulių ūkį, šeimos sudėtį ir struktūrą, kalendorinius ir gyvenimo ciklo papročius, tikėjimus ir kt.), ženkliai prisidėta prie Etnologijos ir folkloristikos katedros įkūrimo Vytauto Didžiojo universitete – tai tik nedidelę profesorės mokslinės ir pedagoginės veiklos dalį api-

būdinanti statistika. Toli gražu negalinti atskleisti indėlio į Lietuvos etnologijos, kartu humanitarinių bei socialinių mokslų raidą. Ji įdėjo daug pastangų, kad Etnologija taptų nepriklausomu mokslu, turinčiu

atskirą doktorantūrą ir vietą humanitarinių bei socialinių mokslų klasifikacinėje sistemoje. Palinkėkime, kad jubiliatė būtų tokia energinga ir ateityje. Išsipildytų jos siekiai, lūkesčiai, svajonės.

Žilvytis Šaknys